

Renata Felińska
rf27@wp.pl
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

**OD TRADYCYJNEJ FORMY DRUKOWANEJ
DO BIBLIOTEKI CYFROWEJ NA PRZYKŁADZIE
„TYGODNIKA ILUSTROWANEGO”
W ZBIORACH BIBLIOTEKI UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO**

Abstract: Traditional libraries always collect, catalogue, store and circulate printed holdings. Nowadays the main functions of library, especially scientific library, change a little. This modern institution also adopts media, such as: microforms, multimedia and digital media. It also look for new manners of providing information, although its own collections must be the most important source of knowledge.

The Library of the University of Łódź was found in 1945. It is one of the scientific libraries in Poland that can connect traditional and modern methods of work. It numbers about 2 million volumes.

There is “Tygodnik Ilustrowany” among them. The way in which this periodical is collected, stored and prepared shows the connection old, traditional methods with modern ones. “IT” was microfilmed, digitalized and put on CD. The last stage is moving it to digital library.

Słowa kluczowe: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, mikroformy, biblioteka cyfrowa, nośniki cyfrowe

Przedmiotem niniejszej pracy będzie zróżnicowanie form materiałów bibliotecznych oraz ich współistnienie we współczesnej bibliotece. W oparciu o doświadczenia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, problem ten zilustruję na przykładzie „Tygodnika Ilustrowanego”, udostępnianego czytelnikom w różnych formach; drukowanej, na mikrofilmach, na nośnikach elektronicznych oraz poprzez dostęp sieciowy w Bibliotece Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego.

W bibliotekach użytkownik znajduje wszystkie nośniki informacji, jakie zaistniały od chwili wynalezienia pisma. Materiał biblioteczny stanowią gliniane tabliczki, napisy na kamieniu czy płytkach metalu, zwoje papirusów, pergaminy, książki rękopiśmienne i drukowane, druki masowe (gazety i czasopisma), mikrofilmy, taśmy magnetyczne, dyskietki płyty CD i DVD. Niektóre z nich mają wartość zabytkową, muzealną, ale wszystkie są materiałami użytkowymi, można je odszukać i wykorzystać do celów poznawczych, badawczych czy innych. Wśród bibliotekarzy istnieją różne poglądy na temat charakteru współczesnej biblioteki. Dla wielu z nich tradycyjna książka stanowi większą wartość niż dokument nieksiążkowy. Inni uznają potrzebę obecności wszelkich typów dokumentów nieksiążkowych, w tym w szerokim wyborze dokumentów audiowizualnych. Jeszcze inni widzą zmierzch dokumentów papierowych, a także

mikroform i ich szybkie wypieranie przez technologię cyfrową. Przydatność danego medium zmienia się w zależności od celu użytkowania¹.

Dokumenty papierowe jako dokumenty pierwotne

Magazyny biblioteczne to labirynty zadrukowanego papieru. Człowiek, od kiedy wynaleziono pismo, dąży do powielenia zapisanego tekstu. Dawniej przepisywano teksty, a po wynalezieniu druku starano się je drukować w możliwie największym nakładzie egzemplarzy. Nawet palenie książek w różnych okresach historycznych nie spowodowało likwidacji wszystkich egzemplarzy dzieł ważnych dla ludzkości. Kiedy przejdziemy się wśród półek magazynu zobaczymy, jak materiał, na którym utrwalone są informacje ulega zniszczeniu, zwłaszcza papier pochodzący z XIX stulecia. Zachodzące reakcje chemiczne, zanieczyszczenie powietrza lub niewłaściwe warunki przechowywania powodują, że papier rozsypuje się, a niezwykle wartościowe informacje znikają. Ratunkiem dla niszczonego papieru jest jego konserwacja, odkwaszanie oraz podejmowanie działań zapewniających zbiorom bezpieczne warunki przechowywania. Większość bibliotek rozszerzyła swoje działania na zabezpieczanie treści zbiorów, w tym przenoszenie ich na inne nośniki i udostępnianie poprzez formy zastępcze, a więc tworzenie dokumentów wtórnych. Są to dokumenty sporządzone na podstawie innego dokumentu (pierwotnego lub pochodnego), identyczne z nim pod względem treści, ale różniące się postacią zewnętrzną. Z uwagi na technikę wykonywania wyróżniamy: fotokopie, kserokopie i mikroformy (mikrodokumenty) oraz dokumenty elektroniczne².

Mikroformy jako dokument wtórny

Pierwszą zastosowaną metodą wykonywania dokumentów wtórnych o zasięgu globalnym było wykorzystanie techniki mikrograficznej i tworzenie mikroform. Mikroforma jest kopią zawierającą pomniejszony fotograficznie obraz reprodukowanego oryginału, nieczytelny gołym okiem. Wśród nich wyróżniają się: mikrofilmy, mikrokarty, mikrofiszki³. Najbardziej rozpowszechnione są mikrofilmy.

Mikroformy (tak jak i inne dokumenty wtórne) pełnią cztery zasadnicze funkcje w bibliotece:

– zabezpieczania, czyli tworzenia archiwalnej kopii najcenniejszych dokumentów;

---

¹ D. Grygrowski, *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*, Warszawa 2001, s. 14.

² *Słownik terminologiczny informacji naukowej*, red. M. Dembowska, Wrocław 1979, s. 39.

³ *Bibliotekarstwo*, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 1998, s. 185–186.

- ochrony, czyli tworzenia kopii dokumentów często używanych;
- uzupełniania, czyli powiększania zbioru o mikroformowe (lub cyfrowe) kopie dokumentów posiadanych w oryginale przez inne biblioteki;
- wydawniczej, czyli wykorzystania mikroform (lub dokumentów cyfrowych) jako dokumentów prymarnych w publikowaniu i rozpowszechnianiu informacji naukowej⁴.

W Polsce to funkcja wydawnicza przyspieszyła rozwój mikrografii w latach sześćdziesiątych i pozwoliła odtworzyć i zabezpieczyć najcenniejsze nasze zbiory⁵.

Zasadniczą zaletą mikroform jest ich trwałość. Większość produktów papierowych, począwszy od połowy XIX w., ma okres używalności krótszy niż 100 lat. Zwój mikrofilmu o podłożu srebrnym powinien zachować jakość przez 500 lat, z danych podanych przez firmę Kodak wynika, że nawet 1600 lat, podczas gdy nośniki cyfrowe 10–30 lat. Zaletą jest również pewność odczytu mikroform nawet za kilkadziesiąt lat, ze względu na prostotę budowy samego czytnika⁶. Na ich korzyść, w stosunku do dokumentów elektronicznych, przemawia rozdzielczość reprodukowanych obrazów, która sięga 1000 dpi, natomiast podczas skanowania plik graficzny ma rozdzielczość 200–300 dpi. Współczesne skanery skanują z większą rozdzielczością, ale spowalnia to proces zapisu elektronicznego i daje pliki zajmujące dużo miejsca na dysku⁷. Rozwój odpowiedniej technologii sprzyja roli mikroform jako pośrednika między dokumentami papierowymi a elektronicznymi. Niegdyś z punktu widzenia użytkownika, korzystanie z konwencjonalnego mikrofilmu było niekorzystne, głównie ze względu na trudność w znalezieniu szukanego tekstu. Współczesne czytniki to hybrydy, które jednocześnie pełnią funkcję czytnika mikroform, skanera z wyjściem na PC i drukarki laserowej, a więc technika mikrograficzna i cyfrowa świetnie się integrują⁸.

Pierwsze mikrofilmy pojawiły się w zbiorach BUŁ już w 1951 r. i pochodziły z darów UNESCO. Były to 3 rolki „Biulletin de l’Universitate et de l’Academie de Toulouse” 1940–49⁹. W 1951 biblioteka nabyła 2 stoły pod mikrofilm i powielacz do Czytelni BUŁ¹⁰. W 1955 zakupiono 26 rolek czasopism polskich sprzed I wojny światowej i z okresu międzywojennego jak np. „Czerwony Sztandar” i „Przedświt”. Uzupełniały one brakujące roczniki

⁴ B. Drewnowska-Idziak, *Mikrofilmowanie i skanowanie zbiorów jako formy ich ochrony*, [w:] *Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych*, Materiały z ogólnopolskiej konferencji. Warszawa 15–17 października 1998 r., Warszawa 1998, s. 70.

⁵ D. Grygowski, *op. cit.*, s. 66–67.

⁶ *Ibidem*, s. 74–75.

⁷ W. Gmiterek, *Mikrofilm a komputeryzacja bibliotek*, „Bibliotekarz” 1997, nr 7–8, s. 14.

⁸ D. Grygowski, *op. cit.*, s. 77.

⁹ *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1951, marzec*, Łódź 1952, s. 30.

¹⁰ *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1951, luty*, Łódź 1952, s. 15.

czasopism. Przy opracowywaniu mikrofilmów sporządzono kartki do katalogu alfabetycznego, rzeczowego i mikrofilmów. W 1956 BUŁ zakupiła aparat do odczytywania mikrofilmów¹¹. W 1957 w związku z darem Fundacji Forda złożono zamówienie na aparaturę mikrofotograficzną i rotaprint¹². Po oddaniu do użytku gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w 1960, powstała odpowiednio wyposażona Stacja Fotomikrofilmowa. Stacja wykonywała zdjęcia mikrofilmowe – negatywy, powiększenia z mikrofilmu, fotokopie, negatywy i pozytywy, reprodukcje i powiększenia z reprodukcji dla potrzeb naukowych, dydaktycznych i dokumentacyjnych. Z usług stacji korzystały zakłady i pracownicy UŁ oraz instytucje i osoby spoza UŁ¹³. W czerwcu 2007 przechowywanie i udostępnianie mikroform przeniesiono z Czytelni Czasopism BUŁ do Czytelni Informacji Naukowej. Czytelnicy korzystają z czytników firmy Zeutschel. W chwili obecnej w zbiorach BUŁ znajduje się ponad 3 200 zwojów mikrofilmów (1028 tytuły) i ponad 32 800 mikrofisz (443 tytuły)¹⁴.

Dokument elektroniczny

Rozwój technologii cyfrowej dał możliwość powstania dokumentów wtórnych w postaci elektronicznej i rozwinięcie procesu dygitalizacji materiałów bibliotecznych. Dokumentami informatycznymi lub elektronicznymi nazywamy informacje zapisane za pomocą techniki informatycznej (komputerowej) na elektronicznych (cyfrowych) nośnikach informacji¹⁵.

Dygitalizacja jako termin z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej nie występuje w polskich słownikach i encyklopediach. Pojawia się tylko w publikacjach specjalistycznych i oznacza „proces przekształcania danych, którego końcowym produktem jest cyfrowy nośnik informacji, odzwierciedlający treść dokumentu tradycyjnego, zapisanego pierwotnie w formie analogowej i będący jego formą wtórną”. Podstawą wersji elektronicznej dokumentu jest jego wersja analogowa, a publikacja elektroniczna nie ukazuje się jednocześnie z wersją drukowaną, dlatego używa się często określeń dokument retrospektywny i retrodygitalizacja¹⁶.

Dygitalizacja odbywa się poprzez ręczne przenoszenie tekstu do pamięci komputera, zwykle skanowanie, skanowanie z zastosowaniem programów

¹¹ *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1956*, Łódź 1957, s. 21.

¹² *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1957*, Łódź 1958, s. 28.

¹³ *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960, 1961*, Łódź 1962, s. 92.

¹⁴ J. Jerzyk-Wojtecka, *Mikrofilmy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, biBUŁA, „Biuletyn Informacyjny BUŁ” 2008, wrzesień, [dostęp: 8.05.2009], <http://www.lib.uni.lodz.pl/library/bibula/bibula19/bibula19.html>.

¹⁵ *Bibliotekarstwo...*, s. 187.

¹⁶ M. Kowalska, *Dygitalizacja zbiorów bibliotek polskich*, Warszawa 2007, s. 27.

rozpoznawania pisma (OCR – Optical Character Recognition) lub zastosowanie cyfrowych aparatów fotograficznych czy kamer cyfrowych. Cały proces konwersji podczas dygitalizacji podporządkowany jest udostępnianiu dokumentów, które determinuje format prezentacyjny; użytą technologię i sposób zarządzania cyfrowymi nośnikami dokumentów. Ogół formatów zapisu dokumentów elektronicznych wykorzystywanych do dygitalizacji materiałów bibliotecznych można podzielić na dwie grupy: archiwalne (duże pliki o wysokiej jakości: TIFF i GIF) i prezentacyjne (małe rozmiary plików, które łączą się z utratą pewnej ilości danych: JPG, PDF i DjVu). Nośnik cyfrowy może być udostępniany offline – przy wykorzystaniu dysków elastycznych (dyskietki), czy optycznych (CD-ROM – Compact Disc Read Only Memory) lub w postaci online – poprzez prezentację zasobów cyfrowych w rozległej sieci komputerowej.

Nośniki cyfrowe cechuje wysoka jakość kopii cyfrowej; funkcjonalność (miniaturyzacja tekstu pozwala na dowolne operowanie dokumentami); kompaktowość (małe rozmiary fizyczne nośników pozwalają na zmniejszenie powierzchni magazynowych); kompletność (użytkownik dostaje wierną kopię dokumentu prymarnego); multi- i hipermedialność (zdolność przechowywania dźwięku, animacji, filmów oraz możliwość tworzenia powiązań pomiędzy dokumentami); stała dostępność nie podlegająca ograniczeniom organizacyjnym, czasowym, lokalowym i geograficznym; łatwość i szybkość tworzenia replikacji, edycji i kopiowania oraz zintegrowanie i łatwość przeszukiwania dzięki różnym formatom i indeksom¹⁷.

W stosunku do dokumentów papierowych, zaletą nośników cyfrowych jest:

- niższy koszt i czas przygotowania, dystrybucji i udostępnienia publikacji;
- ochrona środowiska naturalnego;
- łatwiejsze prowadzenie badań statystycznych (rozpoznanie preferencji czytelnicych, a tym samym lepsze dostosowanie zasobów bibliotecznych do potrzeb czytelników);
- możliwość tworzenia kopii najczęściej czytanych dokumentów czy przesunięcie na tańszy nośnik tych, z których korzysta się rzadko;
- możliwość ustalenia aktywnych czytelników oraz godzin obciążenia systemu.

Zarówno nośnik papierowy, jak i cyfrowy ma ograniczoną trwałość, ale media elektroniczne można łatwo skopiować, a tym samym ochronić cenne publikacje przed bezpowrotnym zniszczeniem¹⁸.

Niewątpliwe zalety nośników cyfrowych skłoniły biblioteki do dygitalizacji i tworzenia bibliotek cyfrowych, co umożliwiła połączenie dwóch podstawowych

¹⁷ *Ibidem*, s. 42–43.

¹⁸ R. L e w a n d o w k i, *Porównanie nośnika papierowego oraz elektronicznego z punktu widzenia biblioteki cyfrowej*, [w:] *Problemy i metody nauki o informacji: szkice i studia*, Poznań 1998, s. 26–34.

funkcji biblioteki – ochrony i udostępniania zbiorów. Wychodząc naprzeciw zainteresowaniu użytkowników dostępem do zasobów bibliotecznych w postaci online, zapewnia się poprawę dostępu do zbiorów: szeroki dostęp do literatury często wykorzystywanej oraz powszechny dostęp do dokumentów wartościowych, co podnosi prestiż biblioteki poprzez prezentację dzieł unikalnych oraz skłania do jej udziału w projektach narodowych i ogólnoświatowych¹⁹.

W bibliotece cyfrowej wszystkie zbiory mają postać cyfrową i są dostępne z poziomu komputera na miejscu i zdalnie. Procesy biblioteczne realizowane są za pomocą komputera, a bibliotekarz jest dostępny przez e-maila lub zastępuje go system ekspertowy²⁰.

„Tygodnik Ilustrowany” na starych i nowych nośnikach w BUŁ

„Tygodnik Ilustrowany” publikowany w latach 1859–1939 należał do grupy najważniejszych tytułów literacko-społecznych II połowy XIX w. Został założony w 1859 przez warszawskiego wydawcę Józefa Ungera. W latach 1859–1886, kiedy redaktorem był publicysta Ludwik Janike pismo odzwierciedlało cały polski ruch umysłowy i artystyczny. Już pierwszy rocznik czasopisma zawiera w swoim spisie treści 23 działy²¹. Z ogólnej liczby 4500 artykułów w pierwszych 32 tomach, przeszło 2000 dotyczyło historii Polski, a samych opisów miejscowości było ok. 500. Od 1866 nieco zmieniono charakter pisma, wprowadzając wiadomości o wydarzeniach kulturalnych za granicą.

W programie czasopisma idealizowanie przeszłości i narodowej tradycji łączyło się z aprobatą dla postępu technicznego, reform edukacyjnych, zmiany statusu społecznego kobiet. Do historii prasy przeszedł „Tygodnik” z racji długowieczności oraz z powodu wysokiego poziomu publicystyki i znaczących tekstów literackich. W rozwijanym stopniowo dziale literackim publikowano prace wybitnych twórców: J. I. Kraszewskiego, T. Lenartowicza, F. Faleńskiego, T. T. Jeża, E. Orzeszkowej czy H. Sienkiewicza. Drukowano w odcinkach *Popioły* S. Żeromskiego i *Chłopów* W. Reymonta. Zamieszczano artykuły i wspomnienia dotyczące historii Polski²². „Tygodnik” był jednym z najciekawszych i najważniejszych magazynów również ze względu na zamieszczane w nim liczne ilustracje. Za sprawą „Tygodnika” nastąpił w drugiej połowie

¹⁹ M. K o w a l s k a, *op. cit.*, s. 43.

²⁰ D. G r y g r o w s k i, *op. cit.*, s. 159.

²¹ E. I g n a t o w i c z, *Tygodnik Ilustrowany 1859–1886 jako czasopismo integrujące*, „Kwartalnik Historii Prasy”, T. 26 (1987), nr 2, s.10.

²² Z. K m i e c i k, *Prasa polska w Królestwie Polskim i Imperium Rosyjskim w latach 1865–1904*, [w:] *Prasa polska 1864–1918*, red. T. Stepień, Warszawa 1978, s. 45–46, 85; t e n ż e, *Prasa polska w Zaborze Rosyjskim w latach 1905–1915*, [w:] *ibidem*, s. 85.

XIX w. rozkwit polskiego drzeworytu reprodukcyjnego. Założona przy piśmie pracownia drzeworytnicza dostarczała znakomitej jakości prace ilustracyjne. W latach 1862–1868 działem ilustracyjnym pisma kierował Juliusz Kossak. Wśród ilustratorów pojawiały się nazwiska W. Gersona, F. Kostrzewskiego czy K. Pillatiego, wśród drzeworytników działali wybitni twórcy: J. Holewiński, J. Styfi, E. Gorazdowski, A. Regulski, F. Tegazzo. Dla współczesnego czytelnika czasopismo to jest bogatym źródłem do historii drugiej połowy XIX stulecia i początku XX w.

Pierwszy wpis dotyczący „Tygodnika Ilustrowanego”, pojawił się w księdze inwentarzowej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w 1953 r., z informacją o wpływie 153 papierowych woluminów. Biblioteka posiada dwa egzemplarze czasopisma, w tym jeden niemal bez braków za lata 1859/60–1939. Każdy rocznik oprawiony jest w dwa woluminy w formacie 40 x 30 cm. Jako wydawnictwo już zdigitalizowane, oryginały umieszczone zostały w wydzielonym pomieszczeniu, gdzie zajmuje kilka regałów i podlega szczególnej ochronie.

W katalogu kartkowym czasopism BUŁ czytelnik znajduje informację o zasobie posiadanych egzemplarzy papierowych wraz z sygnaturą. Na oddzielnych kartach odnotowany jest zasób „Tygodnika Ilustrowanego”, zapisanego na mikrofilmach, jego sygnatura oraz sygnatura płyt CD. Czerwonym długopisem podano informację o możliwości skorzystania z mikrofilmów lub płyt CD w Czytelni Oddziału Informacji Naukowej pok. 106. W katalogu komputerowym poinformowano czytelników, że kolejne roczniki „Tygodnika Ilustrowanego” za lata 1860–1939 są: „Udostępnianie wyłącznie w postaci mikrofilmu lub w wersji elektronicznej”.

Pierwszą wzmiankę o „Tygodniku Ilustrowanym” zarejestrowanym na mikrofilmach znalazłam w księdze inwentarzowej z 2003 r. Był to mikrofilm wykonany przez Bibliotekę Narodową – zakupiony jako uzupełnienie wersji drukowanej. Pełny zasób mikrofilmów za lata 1860–1939, przechowywany w Czytelni Oddziału Informacji Naukowej zajmuje osiem półek.

Dygitalizację w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczęto w listopadzie 2006 r. po uruchomieniu na terenie nowego gmachu Biblioteki samostnej jednostki Digital Center Mikrofilm Center, która świadczy usługi dla Biblioteki i innych użytkowników. Dla potrzeb Biblioteki, która ma obowiązek tworzenia i ochrony Narodowego Zasobu Bibliotecznego, dygitalizowane są przede wszystkim często wykorzystywane wydawnictwa ciągłe z XIX i XX w. Jako pierwszy na nośniki cyfrowe został przeniesiony „Tygodnik Ilustrowany”. W następnej kolejności: „Kłosa”, „Bluszcz”, „Wędrowiec”, a także zbiory cenne, stare książki i rękopisy (XVIII–XIX w.), zagrożone szybkim zniszczeniem ze względu na użycie tzw. kwaśnego papieru do ich produkcji, np. *Poezye Franciszka Dionizego Książczaka*, dzieła Adama Naruszewicza, *Złota Księga Szlachty Polskiej* Teodora Żychlińskiego oraz regionalia, jak np. *Łódź w ilustracji*.

Głównymi kryteriami wyboru zbiorów są unikatowość, zły stan zachowania papieru, bloku dokumentu, oprawy, częste wykorzystywanie przez czytelników, oraz szczególne znaczenie zbiorów pod względem naukowym, dydaktycznym i kulturowym. Obecnie bierze się pod uwagę również sugestie użytkowników. Podczas typowania podejmowana jest decyzja, czy dana pozycja będzie tylko mikrofilmowana, mikrofilmowana i dygitalizowana, czy wyłącznie dygitalizowana. Procesowi mikrofilmowania poddawane są zbiory unikatowe cenne i zagrożone, a dygitalizacji te najbardziej poczytne i najczęściej użytkowane.

Na nośniki cyfrowe przenosi się zarówno wydawnictwa oryginalne, jak i pozycje zmikrofilmowane. W przypadku „Tygodnika Ilustrowanego” wybór uzależniony jest od stanu posiadania przez Bibliotekę jednego czy drugiego lub, jeśli w zbiorach występuje egzemplarz papierowy i zmikrofilmowany, wybiera się nośnik w lepszym stanie zachowania. Gotowe skany zapisuje się w postaci plików tiff i pdf, które następnie kopiuje się na płyty CD w trzech egzemplarzach (kopia robocza, archiwalna i użytkowa udostępniana w Czytelnii Oddziału Informacji Naukowej). Dla potrzeb inwentaryzacji opisy nowo powstałych dokumentów wtórnych wpisuje się do tradycyjnych ksiąg inwentarzowych, innych dla czasopism, a innych dla druków zwartych.

Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego

W celu popularyzacji posiadanych czasopism dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych, przy jednoczesnej ochronie egzemplarzy oryginalnych znajdujących się w zbiorach biblioteki podjęto inicjatywę utworzenia Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego dostępnej na stronie internetowej <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra>. Z chwilą powstania 1 kwietnia 2008 r. dołączyła ona do Federacji Bibliotek Cyfrowych. Zasoby FBC współtworzone są przez wiele instytucji naukowych i publicznych, takich jak: wyższe uczelnie, biblioteki, archiwa, muzea czy ośrodki badawcze. Serwis FBC utrzymywany jest przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe afiliowane przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN, a za jego rozwój odpowiada Zespół Bibliotek Cyfrowych PCSS. Zadaniem FBC jest ułatwienie wykorzystania zasobów polskich bibliotek cyfrowych i repozytoriów, zwiększenie ich widoczności i popularyzacja w Internecie oraz udostępnienie użytkownikom Internetu i twórcom bibliotek cyfrowych nowych, zaawansowanych usług sieciowych opartych na zasobach polskich²³.

---

²³ *Federacja Bibliotek Cyfrowych*, [dostęp: 12.05.2009], <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/news?news=full>.

Stworzenie biblioteki cyfrowej wymagało wprowadzenia zmian w konfiguracji systemu Horizon i interfejsu katalogu BUŁ mającego na celu połączenie za pomocą linków opisów publikacji w systemie bibliotecznym z ich wersją w Bibliotece Cyfrowej UŁ. Prowadzeniem projektu cyfrowego udostępniania zbiorów zajmują się pracownicy Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego wykorzystuje, podobnie jak inne biblioteki w Polsce, oprogramowanie dLibra. System ten pozwala na pełną kontrolę udostępniania zarówno na poziomie użytkownika, jak i zasobu, zaś z punktu widzenia użytkownika jest samoobsługowy. dLibra obsługuje dokumenty w dowolnych formatach (tekstowe, graficzne, aplikacje) i strukturze (proste, złożone) oraz różne typy metadanych (Dublin Core, EAD DTD, MARC XML i in.) Oferuje rozbudowane mechanizmy wyszukiwawcze (OPAC) i jest otwarta na alternatywne metody dostępu (wyszukiwarki, współpraca z systemami rozproszonymi) oraz umożliwia wyszukiwanie pełnotekstowe. Wyróżnia się trzech użytkowników systemu dLibra; **czytelnik** – użytkownik systemu, który ma dostęp jedynie do stron WWW (anonimowy lub zarejestrowany); **redaktor** – użytkownik zajmujący się procesami gromadzenia i opracowania zasobów, czyli bibliotekarz; **administrator** – użytkownik, który zarządza i ma dostęp do wszystkich modułów systemu, czyli najczęściej informatyk²⁴.

Na stronie internetowej Biblioteki Cyfrowej UŁ zaleca się czytelnikom korzystanie z możliwie najnowszych wersji przeglądarek internetowych; Mozilla Firefox 1.5+, Internet Explorer 6.0+ lub innej przeglądarki funkcjonalnie zgodnej z którąś z powyższych. W celu obejrzenia niektórych publikacji wymagana jest maszyna wirtualna Javy firmy Sun Microsystems. Zbiory udostępniane są w formacie DjVu, do którego wymagane jest ściągnięcie odpowiedniego oprogramowania.

„Tygodnik Ilustrowany” jako pierwszy pojawił się w zbiorach Biblioteki Cyfrowej UŁ. Na stronie opisu publikacji czytelnik uzyskuje informacje na temat jej historii, treści, wydawcy, daty wydania, typu zasobu, formatu zapisu, języka i prawa autorskiego. Wchodząc w strukturę publikacji, użytkownik ma swobodny dostęp do interesującego go rocznika i numeru. Biblioteka Cyfrowa UŁ jako jedyna w Polsce udostępnia obecnie wszystkie roczniki „Tygodnika Ilustrowanego”.

W menu bocznym użytkownik może zapoznać się z posiadanym zasobem, biblioteki, opisem samego projektu, danymi technicznymi oraz przewodnikiem, w jaki sposób poruszać się po stronie. Zamieszczony tam link do statystyk pokazuje, w jak szybkim tempie rozwija się zasób biblioteki i jak duże jest zainteresowanie czytelników. Obrazują to załączone wykresy (rys. 1, 2).

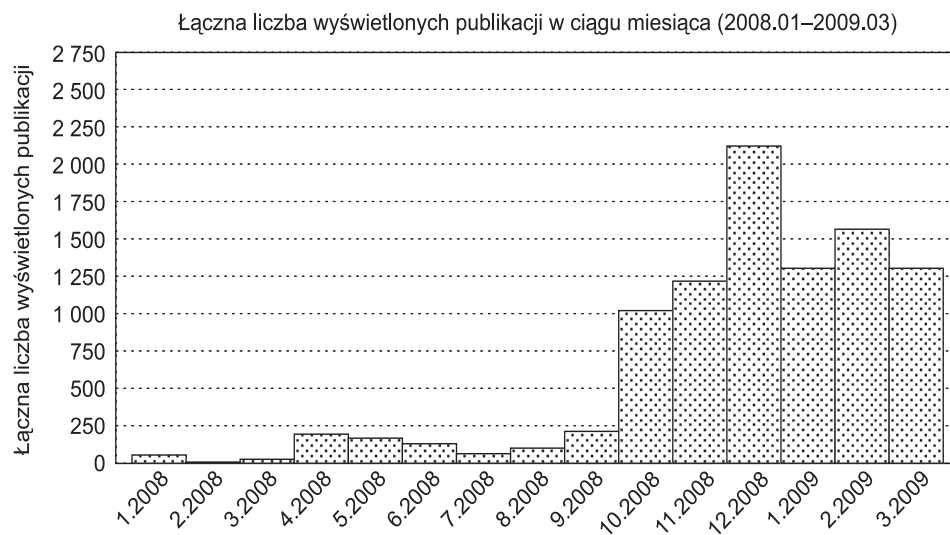
---

²⁴ *Biblioteki cyfrowe: projekty, realizacje, technologie*, red. J. Woźniak-Kasparek i J. Franke, Warszawa 2007, s. 67–71.

Rys. 1. Łączna liczba publikacji w bibliotece (2008.01–2009.04)

Źródło: strona Biblioteki Cyfrowej BUŁ: <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra>.

Rys. 2. Łączna liczba wyświetlonych publikacji w ciągu miesiąca (2008.01–2009.03)

Źródło: strona Biblioteki Cyfrowej BUŁ: <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra>.

Korzystając z menu bocznego, czytelnik ma możliwość m. in. dowiedzieć się, iż zaplanowano udostępnienie takich czasopism jak: „Wędrowiec” 1902–1906, „Kurjer Łódzki” 1906–1939, „Goniec Łódzki” 1898–1906, „Wiadomości Literackie” 1924–1939 oraz wydawnictw drugiego obiegu: „Aspekt”, „Kurs”, „Gazeta Podziemna”, „Obszar III (Trzeci)”, „Wolny Robotnik”, „Jesteśmy”, „Zew”, „Wolna Polska”, „Arka” i „Głos Łodzi”.

Zakończenie

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego jako biblioteka naukowa pełni funkcje wspierające procesy dydaktyczne i naukowo-badawcze. Jednocześnie jako ogólnodostępna biblioteka publiczna zapewnia powszechny dostęp do informacji i wiedzy. Jako instytucja kultury gromadzi, zabezpiecza i popularyzuje wielopokoleniowe dziedzictwo narodowe. Rozwój cywilizacji, zmiany w środowisku edukacyjnym, wykorzystywanie nowych technologii, nowych narzędzi i materiałów oprócz tradycyjnych, oraz nowy model uczenia się i poszukiwania źródeł wiedzy na odległość, spowodował szereg przeobrażeń w mojej macierzystej Bibliotece i zmusił do poszukiwania innowacyjnych sposobów gromadzenia, zabezpieczania i udostępniania zasobów.

Przykład „Tygodnika Ilustrowanego” pokazuje nam, jak wydawnictwo znaczące dla badaczy sztuki, literatury i historii, ulegające postępującemu zniszczeniu, było chronione przez Bibliotekę UŁ. Świadczy o tym gromadzenie dwóch egzemplarzy czasopisma, uzupełnianie brakujących numerów zakupem mikrofilmów, a w rezultacie dygitalizacja i stworzenie powszechnego dostępu w Bibliotece Cyfrowej UŁ.

W przypadku „Tygodnika Ilustrowanego” czytelnik może wybrać nośnik, który najbardziej odpowiada jego percepcji, a jednocześnie da możliwość znalezienia poszukiwanych informacji. Zalety nośnika cyfrowego są niewątpliwe, ale w swojej pracy stykam się z użytkownikami biblioteki, którzy wydają się zaskoczeni tempem zmian wywołanych rozwojem technologii. Oni chętnie korzystają z katalogów kartkowych i wolą mieć styczność z tradycyjną papierową postacią książki czy czasopisma. Przekaz mediów elektronicznych jest szybki, migawkowy i może być odbierany jako agresywny. Dla wielu informacje płynące z nośników elektronicznych będą niosły tylko wiedzę hasłową, którą trudno uporządkować i przyswoić. Dla takich użytkowników niezbędna jest możliwość dostępu do tradycyjnej formy dokumentu. Obecnie niewiele osób korzysta z „Tygodnika” zapisanego na mikrofilmie, wybierając płyty CD, ale nie uważam, aby istnienie tego nośnika było zbędne. Trwałość mikrofilmu i prostota czytnika, niskie koszty jego tworzenia dają szansę na wieloletnią archiwizację czasopisma. Stan zniszczenia papieru i szybka dezaktualizacja technologii cyfrowej nie dają pewności przetrwania cennym zbiorom.

W bibliotece przyszłości musi istnieć rozsądne podejście do relacji pomiędzy tradycją a nowoczesnością i łączenie alternatywnych sposobów funkcjonowania biblioteki. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego posiada ogromne zbiory, ale właśnie sposób gromadzenia, opracowywania i udostępniania „Tygodnika Ilustrowanego” pokazuje, jak płynnie i racjonalnie następuje łączenie tradycji z nowoczesnością.

Bibliografia

- Bibliotekarstwo*, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 1998.
- Biblioteki cyfrowe: projekty, realizacje, technologie*, red. J. Woźniak-Kasparek i J. Franke, Warszawa 2007.
- Drewnowska-Idziak B., *Mikrofilmowanie i skanowanie zbiorów jako formy ich ochrony*, [w:] *Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych*, Materiały z ogólnopolskiej konferencji. Warszawa 15–17 października 1998 r., Warszawa 1998.
- Federacja Bibliotek Cyfrowych*, [dostęp: 12.05.2009], <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/news?news=full>.
- Gmiterek W., *Mikrofilm a komputeryzacja bibliotek*, „Bibliotekarz” 1997, nr 7.
- Grygrowski D., *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*, Warszawa 2001.
- Ignatowicz E., *Tygodnik Ilustrowany 1859–1886 jako czasopismo integrujące*, „Kwartalnik Historii Prasy”, T. 26 (1987), nr 2.
- Jerzyk-Wojtecka J., *Mikrofilmy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, biBUŁA, „Biuletyn Informacyjny BUŁ” 2008, wrzesień, [dostęp: 8.05.2009], <http://www.lib.uni.lodz.pl/library/bibula/bibula19/bibula19.html>.
- Kmieciak Z., *Prasa polska w Królestwie Polskim i Imperium Rosyjskim w latach 1865–1904*, [w:] *Prasa polska 1864–1918*, red. T. Stępień, Warszawa 1978.
- Kmieciak Z., *Prasa polska w Zaborze Rosyjskim w latach 1905–1915*, [w:] *Prasa polska 1864–1918*, red. T. Stępień, Warszawa 1978.
- Kowalska M., *Dygitalizacja zbiorów bibliotek polskich*, Warszawa 2007.
- Lewandowki R., *Porównanie nośnika papierowego oraz elektronicznego z punktu widzenia biblioteki cyfrowej*, [w:] *Problemy i metody nauki o informacji: szkice i studia*, Poznań 1998.
- Słownik terminologiczny informacji naukowej*, red. M. Dembowska, Wrocław 1979.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1951, marzec*, Łódź 1952.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1951, luty*, Łódź 1952.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1956*, Łódź 1957.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1957*, Łódź 1958.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960*, Łódź 1961.